

Haška konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem

Bekavac-Basić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:252021>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Međunarodno privatno pravo

Ivana Bekavac-Basić

Haška konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem

Diplomski rad

Mentorica diplomskog rada: Izv. prof. dr. sc. Tena Hoško

Zagreb, lipanj 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Ivana Bekavac-Basić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ivana Bekavac-Basić

SAŽETAK:

U ovom radu analizirat će se Haška konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem iz 1993. Riječ je o konvenciji koja se primjenjuje kada je dijete koje ima uobičajeno boravište u jednoj državi preseljeno ili će biti preseljeno u drugu državu ugovornicu s ciljem zasnivanja posvojenja. Rad započinje povijesnim prikazom događaja i okolnosti koji su doveli do potrebe za uređenjem ovog instituta na međunarodnoj razini. Središnji dio rada odnosi se na samu Konvenciju, što ona propisuje i koji uvjeti moraju biti zadovoljeni da bi se provelo međudržavno posvojenje. Posebno su obrađena dva bitna načela kad je riječ o međudržavnom posvojenju: načelo najboljeg interesa djeteta i načelo supsidijarnosti. U radu je analizirana uloga središnjih tijela država ugovornica i kako oni međusobno surađuju. Nadalje, objašnjava se svrha konvencijskog posvojenja: automatsko priznavanje, čime se izbjegava potreba za ponovnim provođenjem postupka posvojenja prema domaćem pravu. Na kraju rada obrađena je primjena konvencije u Republici Hrvatskoj kao i pitanje problema i izazova koji mogu nastati kod međudržavnog posvojenja.

Ključne riječi: međudržavno posvojenje, središnje tijelo, država podrijetla, država primateljica, načelo supsidijarnosti, načelo najboljeg interesa djeteta

SUMMARY:

In this paper, the Hague Convention on the Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption of 1993 will be analysed. This convention applies when a child who has habitual residence in one country is moved or will be moved to another contracting state with the purpose of adoption. The paper begins with a historical overview of the events and circumstances that led to the need for regulating this institution at the international level. The central part of the paper focuses on the Convention itself, what it prescribes, and the conditions that must be met for intercountry adoption to take place. Two essential principles regarding intercountry adoption are specifically addressed: the principle of the best interests of the child and the principle of subsidiarity. The paper analyses the role of central authorities in the contracting states and how they cooperate with each other. Furthermore, the purpose of convention adoption is explained: automatic recognition, which avoids the need to repeat the adoption process under domestic law. The paper concludes with a discussion on the application of the convention in the Republic of Croatia, as well as the problems and challenges that may arise in intercountry adoption.

Keywords: intercountry adoption, central authority, country of origin, receiving country, principle of subsidiarity, best interests of the child

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POVIJEST MEĐUNARODNE ZAŠTITE DJECE	2
2.1. RAZVOJ MEĐUNARODNIH SPORAZUMA O ZAŠTITI DJECE.....	2
2.2. POTREBA ZA HAŠKOM KONVENCIJOM O MEĐUDRŽAVNOM POSVOJENJU.....	4
3. HAŠKA KONVENCIJA O MEĐUDRŽAVNOM POSVOJENJU	5
3.1. OPĆENITO O HAŠKOJ KONVENCiji.....	5
3.2. CILJEVI I NAČELA HAŠKE KONVENCije.....	7
3.3. POLJE PRIMJENE.....	8
3.4. UOBIČAJENO BORAVIŠTE KAO POVEZNICA KOD MEĐUDRŽAVNOG POSVOJENJA.....	9
4. POSTUPAK ZASNIVANJA MEĐUDRŽAVNOG POSVOJENJA	10
4.1. UTVRĐIVANJE PRETPOSTAVKI ZA POSVOJENJE NA STRANI POSVOJENIKA.....	10
4.2. UTVRĐIVANJE PRETPOSTAVKI ZA POSVOJENJE NA STRANI POSVOJITELJA.....	12
4.3. ULOGA SREDIŠNJEG TIJELA.....	13
4.4. ODLUKA O POVJERAVANJU DJETETA I PREMJEŠTANJE DJETETA U DRŽAVU PRIMATELJICU.....	14
5. PRAVNI STATUS MEĐUDRŽAVNIH POSVOJENJA U KONTEKSTU HAŠKE KONVENCije	15
5.1. PRIZNAVANJE MEĐUDRŽAVNIH POSVOJENJA PREMA HAŠKOJ KONVENCiji.....	15
5.2. PROCESI ZAŠTITE PRAVA DJETETA U MEĐUDRŽAVNIM POSVOJENJIMA.....	16

6. PRIMJENA KONVENCIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ	17
6.1. OPĆENITO.....	17
6.2. POSTUPAK MEĐUDRŽAVNOG POSVOJENJA U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	18
7. PROBLEMI I IZAZOVI U PRIMJENI HAŠKE KONVENCIJE O MEĐUDRŽAVNOM POSVOJENJU	20
7.1. NEPOŠTIVANJE ODREDBI HAŠKE KONVENCIJE.....	20
7.2. SURADNJA MEĐU DRŽAVAMA U PROVEDBI HAŠKE KONVENCIJE....	22
8. ZAKLJUČAK	23
9. POPIS LITERATURE	

1. UVOD

Međudržavno posvojenje je kompleksan proces koji omogućava djeci iz različitih država da dobiju prijeko potrebnu obitelj i roditeljsku skrb, dok potencijalnim posvojiteljima pruža priliku da postanu roditelji.

Prema Konvenciji o pravima djeteta, međudržavno posvojenje je definirano kao „zamjenski oblik skrbi za dijete, ako se ne može osigurati njegov smještaj u obitelj udomitelja ili posvojitelja ili se ni na koji pogodan način o njemu ne može skrbiti u domovini.“¹

Iako je međudržavno posvojenje čin humanosti koji omogućuje djeci bez adekvatne roditeljske skrbi da postanu dijelom obitelji koja će im pružiti ljubav i pažnju, ovo područje posebno je osjetljivo jer je u središtu pozornosti upravo dobrobit djeteta. Djeca, kao najranjivija skupina u društvu, uživaju posebnu zaštitu međunarodne zajednice, budući da su izložena rizicima u procesu međudržavnog posvojenja.

Posvojenje djece iz stranih država prošlo je kroz značajne promjene, naročito tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, stoga se danas smatra globalnim fenomenom.²

Riječ je o tome da su s jedne strane države koje zbog teških životnih uvjeta, političkih previranja i ratova postaju izvori djece spremne za posvojenje. Te države često ne mogu pružiti odgovarajuću skrb i zaštitu za svoju djecu, što ih čini ranjivima i u potrebi za međunarodnom pomoći. S druge strane, postoje države koje karakterizira kulturna, gospodarska, ekonomska i politička stabilnost i sigurnost. Te države imaju resurse i kapacitete za pružanje adekvatne roditeljske skrbi i stoga postaju tražitelji djece za posvojenje. Posljedica toga je da su razvijene zemlje „tražitelji“ djece za posvojenje, dok su slabije razvijene zemlje „opskrbljivači“ djecom. Tako se uspostavlja dinamičan odnos između zemalja davatelja i primatelja, u kojem svaka strana igra specifičnu ulogu u međunarodnom procesu posvojenja. Ovakva situacija stvara povoljne uvjete za pojavu ekstremnih oblika iskorištavanja djece poput međunarodne trgovine djecom, krijumčarenja i novčanih ucjena.³

¹ Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, br. 15./90., Narodne Novine, Međunarodni ugovori, br. 12/93., 20/99., čl. 21. st. b.

² Jakovac-Lozić D., Međunarodno posvojenje – obiteljskopравни aspekti, 2006., Pravni fakultet, Split, str. 71.

³ Ibid., str. 72.

Predmet ovog rada je Haška konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem (dalje u tekstu: Konvencija) iz 1993.⁴ koja ima za cilj osigurati da međudržavno posvojenje bude provedeno u najboljem interesu djeteta, uz poštivanje njegovih prava te da se spriječi nezakonito odvođenje, prodaju ili trgovinu djece.

Rad započinje pregledom događaja koji su prethodili donošenju Konvencije. Središnji dio rada odnosi se na sadržaj Konvencije, odnosno sam postupak međudržavnog posvojenja kako je uređen Konvencijom. Obrađena je i njena primjena u Republici Hrvatskoj, a na kraju se iznose problemi i izazovi primjene Konvencije u međudržavnom posvojenju.

2. POVIJEST MEĐUNARODNE ZAŠTITE DJECE

2.1. RAZVOJ MEĐUNARODNIH SPORAZUMA O ZAŠTITI DJECE

Iako su međunarodni sporazumi o zaštiti djece prisutni već dugi niz godina, ključni događaji i dokumenti koji su temelj današnjeg okvira zaštite djece uglavnom potječu iz 20. stoljeća. Ovaj period obilježen je značajnim napretkom u prepoznavanju i promicanju prava djece na globalnoj razini.⁵

Prve reakcije na potrebu zaštite djece pojavljuju se u industrijskim konvencijama donesenim 1919. godine, u vrijeme kada su djeca korištena kao radna snaga.

Nakon završetka Prvog svjetskog rata i suočavanja s visokim brojem stradalih djece, Liga naroda, preteča Ujedinjenih naroda, prepoznala je hitnu potrebu za zaštitom i promicanjem prava djece te je 1924. godine usvojena Ženevska deklaracija o pravima djeteta. Ovaj značajan dokument sadrži pet ključnih točaka koje postavljaju obveze država prema djeci, uključujući osiguravanje sredstava potrebnih za normalan fizički i mentalni razvoj, pružanje hrane gladnoj djeci, podršku djeci s posebnim potrebama te davanje prioritetne pomoći djeci u slučaju nesreće ili nevolje. Ova deklaracija predstavlja ranu preteču modernih međunarodnih konvencija o pravima djeteta i postavlja temelje za daljnje napore u zaštiti i promicanju dobrobiti djece diljem svijeta.⁶

Opća skupština Ujedinjenih Naroda prihvatila je 20. studenoga 1959. Deklaraciju o pravima djeteta, koja je usmjerena na sveobuhvatniju zaštitu dječjih prava i interesa. U njoj se u deset

⁴ Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti djece i suradnji u svezi s međudržavnim posvojenjem, Narodne novine br. 5/2013.

⁵ Vremeplov: Deklaracija o pravima djeteta - 20. studenoga 1959. | Novi informator.

⁶ Hrabar, D, Prava djece-multidisciplinarni pristup, 2016., Pravni fakultet, Zagreb, str. 26.

načela proklamiraju slobode i prava djece sa svrhom osiguranja sretnog djetinjstva. Neka od zajamčenih načela su pravo na zdravlje i normalan razvoj, slobodu i dostojanstvo, na ime i državljanstvo te na socijalnu sigurnost.⁷

Pojedinci, posebno roditelji, ali i dobrotvorne organizacije, lokalne vlasti i države, pozivaju se da priznaju prava proklamirana Deklaracijom i aktivno osiguraju njihovo poštovanje. Iako Deklaracija ne uključuje obvezujuće propise, već pruža smjernice, njezini principi su kasnije prihvaćeni u Konvenciji o pravima djeteta, koja je usvojena 20. studenoga 1989., točno trideset godina nakon Deklaracije. Konvencija postavlja čvrste međunarodne standarde u zaštiti djece i osigurava da prava djece budu temeljna vrijednost koju države štite i promiču. Ovim ključnim dokumentom uspostavlja se okvir za djelovanje kako bi se osigurala zaštita prava i dobrobit svakog djeteta.⁸

Konvencija o pravima djeteta (1989.) smatra se najvažnijim i temeljnim međunarodnim dokumentom kojim se štite prava djece. U njoj se prvi put u pravnoj povijesti sustavno spominju prava djece koja su, neka od njih, poprimila i značenje općih načela.⁹ Ova konvencija se ističe po svom sveobuhvatnom pristupu, osiguravajući djeci širok spektar prava - od građanskih i političkih do ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Njezina univerzalna priroda znači da se primjenjuje na svu djecu, u svim situacijama, obuhvaćajući gotovo cijelu zajednicu naroda. Time se postavlja temelj zaštite i promicanje dobrobiti svakog djeteta, osiguravajući im pravo na jednakost, pravednost i sigurnost u svakom aspektu njihovog života.¹⁰

Za zaštitu djece od posebno teških oblika kršenja njihovih temeljnih prava prihvaćena su 20. svibnja 2000. dva protokola: Fakultativni protokol glede uključivanja djece u oružane sukobe¹¹ i Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i u dječjoj pornografiji.¹²

Osim Ujedinjenih naroda, i Vijeće Europe značajno je doprinijelo zaštitu djece i njihovih prava svojim zakonodavstvom. Kao međunarodna organizacija posvećena jačanju demokracije, zaštiti ljudskih prava i pravne države na europskom kontinentu, Vijeće Europe donijelo je brojne dokumente koji izravno ili neizravno štite prava i interese djece.¹³

⁷ Ibid.

⁸ Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., Međunarodno pravo, 1. dio, Zagreb, 2006., str. 399.

⁹ Hrabar, D, op.cit., bilj. 6., str. 27.

¹⁰ Ibid., str. 28.

¹¹ Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe, Narodne novine, br. 5/2002.

¹² Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, Narodne novine, br. 5/2002.

¹³ Jakovac-Lozić, D., op.cit., bilj. 2., str. 39.

U tom smislu, najveće postignuće Vijeća Europe smatra se Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda¹⁴ iz 1950. godine kojom se određuju temeljna, neotuđiva prava i slobode svakog pojedinca te se države obvezuju da će jamčiti ta prava svakoj osobi pod njihovom nadležnošću.

Glede ostalih akata donesenih od strane Vijeća Europe ističu se Europska konvencija o posvojenju djece (1967.), Europska konvencija o ostvarivanju djetetovih prava (1996.) te Europska konvencija o kontaktima u svezi s djecom (2005).¹⁵

Navedeni dokumenti ne uređuju međudržavno posvojenje, stoga je bilo potrebno donijeti akt koji će detaljno urediti taj važan institut.

2.2. POTREBA ZA HAŠKOM KONVENCIJOM O MEĐUDRŽAVNOM POSVOJENJU

Od Prvog svjetskog rata koji je potresao Europu 1914. godine, preko građanskih i međunarodnih sukoba koji su gotovo neprestano zahvaćali mnoge dijelove svijeta od tada, ratovi, izbjegličke krize, etničko čišćenje i pokreti za obranu ljudskih prava obilježili su posvojenje.¹⁶

Međudržavno posvojenje u praksi je istinski zaživjelo tek nakon Drugoga svjetskog rata.

Siročad, protjerana djeca, zanemarena i napuštena djeca iz razorenih obitelji, kao i izvanbračna djeca mnogih vojnika okupacijskih snaga, bila su potencijalni kandidati za posvojenje od strane bračnih parova iz zemalja koje nisu bile pogođene razornim učincima rata. Većina takvih posvojenja uključivala je migracije djece unutar europskih zemalja, ali i između Europe i Sjedinjenih Američkih Država.¹⁷

Do 1980-ih godina postalo je očito da ovaj fenomen izaziva ozbiljne i složene ljudske i pravne probleme te da postojeći domaći i međunarodni pravni instrumenti nisu dovoljni, što je ukazivalo na potrebu za multilateralnim pristupom.

¹⁴ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.

¹⁵ Jakovac-Lozić, Dijana, op.cit.,bilj. 2., str. 39.

¹⁶ Briggs, L.; Marre, D., International adoption – Global Inequalities and the Circulation of Children, 2006., str. 1.

¹⁷ Jakovac-Lozić, Dijana, op.cit.,bilj. 2., str. 11.

U tom kontekstu donesena je 29. svibnja 1993. Konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem kako bi se uspostavile mjere osiguranja koje osiguravaju da se međudržavna posvojenja odvijaju u najboljem interesu djeteta i s poštovanjem osnovnih prava djeteta.¹⁸

3. HAŠKA KONVENCIJA O MEĐUDRŽAVNOM POSVOJENJU

3.1. OPĆENITO O HAŠKOJ KONVENCIJI

Haške konvencije o međunarodnom privatnom pravu predstavljaju ključne izvore ujednačavanja međunarodnog privatnog prava i međunarodnog procesnog prava. Ove konvencije donose se unutar okvira Haške konferencije za međunarodno privatno pravo, koja ima sjedište u Haagu i djeluje pod okriljem nizozemske vlade već od 1893. godine.¹⁹

Poslije II. svjetskog rata doneseno je trideset konvencija. Neke od njih ujednačuju kolizijska pravila, druga pravila međunarodnog procesnog prava, a ostalima se ujednačuju obje navedene materije.²⁰ Te Konvencije pružaju temelj za suradnju među državama u rješavanju međunarodnih pravnih pitanja te promiču pravnu sigurnost i pravednost na globalnoj razini.

Glavna zadaća XVII. Zasjedanja Konferencije bilo je prihvaćanje nacrtu Konvencije o zaštiti djece i suradnji glede međudržavnog posvojenja.²¹ Glavni cilj ove Konvencije, kao i Konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece iz 1980. godine, nije prvenstveno ujednačavanje pravila međunarodnog privatnog prava, već stvaranje trajnog okvira za međunarodnu suradnju na temelju određenih osnovnih, zajednički dogovorenih načela. Tom aktivnošću željela su se stvoriti jamstva za konkretan rezultat: zaštitu djeteta u uvjetima gdje postoji opasnost da ono postanu žrtva neodgovornog ponašanja odraslih.²²

Cilj Konvencije jest uspostava mjere zaštite koje će osigurati da se međudržavna posvojenja provode u najboljem interesu djeteta, uz poštovanje njegovih ili njezinih temeljnih prava kako je priznato međunarodnim pravom, uspostaviti sustav suradnje između država ugovornica koji će osigurati da se te mjere zaštite poštuju i time spriječi nezakonito odvođenje, prodaju ili

¹⁸ Informativna brošura Haške konferencije za međunarodno privatno pravo, [994654cc-a296-4299-bd3c-f70d63a5862a.pdf \(hcch.net\)](#), ožujak 2017., str. 5.

¹⁹ Sajko, Krešimir, Međunarodno privatno pravo, Zagreb, travanj 2005., str. 44.

²⁰ Ibid., str. 63.

²¹ Jakovac-Lozić, D., op.cit.,bilj. 2., str. 71.

²² Ibid., str. 73.

trgovinu djece te osigurati priznanje u državama ugovornicama posvojenja koja su zasnovana u skladu s Konvencijom.²³

Konvencija je bila jednoglasno prihvaćena i otvorena za potpisivanje 29. svibnja 1993., a prve države koje su je potpisale bile su Brazil, Kostarika, Meksiko i Rumunjska. Nakon potpisivanja, Meksiko, Rumunjska i Šri Lanka bile su među prvim državama koje su ratificirale Konvenciju, što je omogućilo njezino stupanje na snagu 1. svibnja 1995.²⁴

Konvencije je podijeljena na preambulu, nakon koje slijedi sedam poglavlja.

Prvo poglavlje određuje područje primjene Konvencije. „Konvencija se primjenjuje kad je dijete koje ima prebivalište u jednoj državi ugovornici (»državi podrijetla«) preseljeno, kad se preseljava ili kad će biti preseljeno u drugu državu ugovornicu (»državu primateljicu«), bilo nakon njegovog ili njezinog posvojenja u državi podrijetla od bračnog para ili od osobe s uobičajenim boravištem u državi primateljici, bilo za potrebe takvog posvojenja u državi primateljici ili u državi podrijetla.“²⁵

Za poveznicu se uzima mjesto uobičajenog boravišta stranaka, a ne državljanstvo. Bitno je da dolazi do premještanja djeteta iz države podrijetla u državu primateljicu.²⁶

Drugo poglavlje propisuje uvjete za međudržavno posvojenje. Da bi se provelo posvojenje u skladu s Konvencijom, moraju biti ispunjeni uvjeti kako na strani posvojenika tako i na strani potencijalnih posvojitelja.

Treće poglavlje uređuje imenovanje i funkciju središnjih tijela.²⁷

Četvrtim poglavljem uređen je sam proces posvojenja, od podnošenja zahtjeva, preko postupka procjene, određujući minimalne uvjete koji moraju biti ispunjeni prije nego što se dijete smjesti kod posvojitelja. Također reguliraju prijenos djeteta preko državnih granica te nadzor i zaštitu djeteta u državi primateljici sve dok posvojenje ne bude finalizirano u toj državi, ako nije već provedeno u državi podrijetla.²⁸

Peto poglavlje govori o priznanju i učincima posvojenja. Kako bi se osiguralo da posvojenje koje je odobreno u skladu s odredbama Konvencije bude priznato u svim državama

²³ Čižmek, Ž., Međudržavno posvojenje, stručni rad dostupan na: [IUS-INFO - Međudržavno posvojenje \(iusinfo.hr\)](https://iusinfo.hr), posjećeno dana 17. svibnja 2024.

²⁴ Hoško, T., Posvojenje u međunarodnom privatnom pravu, doktorska disertacija, Pravni fakultet, Zagreb, 2016., str., 148.

²⁵ Članak 2. Konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem 1993.

²⁶ Hoško, T., op.cit.,bilj. 24., str. 330.

²⁷ Bhutta, A.; Braier, J.; Cabeza, R., International Adoption, Family Law, 2012., str., 18.

²⁸ Ibid., str. 20.

ugovornicama, nadležno tijelo države u kojoj je posvojenje provedeno mora pripremiti potvrdu kojom se navodi da je posvojenje provedeno u skladu s Konvencijom.²⁹

Šesto poglavlje sadrži opće odredbe dok zadnje poglavlje propisuje završne odredbe.

3.2. CILJEVI I NAČELA HAŠKE KONVENCIJE

Glavni cilj Konvencije je uspostava sustava suradnje između država radi osiguranja poštivanja najboljeg interesa djeteta i njegovih temeljnih prava. Ovaj cilj se ostvaruje putem uspostave proceduralnih mehanizama za podjelu odgovornosti u procesu donošenja odluka među državama ugovornicama, umjesto reguliranja temeljnih načela na kojima se te odluke donose. Konvencija postavlja okvir za međunarodnu suradnju koja je usmjerena na zaštitu prava djece na globalnoj razini, čime se osigurava dosljedna primjena standarda i postizanje najboljih rezultata za dobrobit svakog djeteta. Ovaj pristup naglašava važnost zajedničkih napora država u osiguravanju pravednih i učinkovitih procedura koji štite interese i prava djece u međunarodnom kontekstu.³⁰

Prvim člankom Konvencije detaljnije su razrađeni njezini ciljevi. Propisano je da je potrebno „uspostaviti mjere zaštite koje će osigurati da se međudržavna posvojenja provode u najboljem interesu djeteta, uz poštovanje njegovih ili njezinih temeljnih prava kako je priznato međunarodnim pravom, nadalje da je potrebno uspostaviti sustav suradnje između država ugovornica koji će osigurati da se te mjere zaštite poštuju i time spriječi nezakonito odvođenje, prodaju ili trgovinu djece te da se osigura priznanje u državama ugovornicama posvojenja koja su zasnovana u skladu s Konvencijom.“³¹

Konvencija se u Preambuli poziva na načela koja su ustanovljena u Konvenciji Ujedinjenih naroda o pravima djeteta, od 20. studenoga 1989. godine i Deklaraciji Ujedinjenih naroda o socijalnim i pravnim načelima koja se odnose na zaštitu i dobrobit djece, s posebnim osvrtom na smještaj u ustanove za nezbrinutu djecu i posvojenje na nacionalnoj ili međunarodnoj razini iz 1986.

²⁹ Ibid., str 31.

³⁰Fenton-Glyn, C., *Children's Rights in Intercountry Adoption - A European Perspective*, Intersentia, 2017., str. 17.

³¹ Čl. 1. Konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem 1993.

Od načela na koje se Konvencija poziva, najvažnija su načelo najboljeg interesa djeteta i načelo supsidijarnosti.

„Najbolji interes djeteta je pravni standard, tj. načelo prema kojem zakonodavstvo, ali i državna tijela i pojedinci u svakom pojedinom slučaju moraju postupati kad se radi o zaštiti nekog dječjeg prava.“³²

U kontekstu međudržavnog posvojenja, supsidijarnost nalaže da se dijete prvenstveno treba pokušati zbrinuti u državi svog podrijetla, a tek sekundarno u nekoj drugoj državi.³³ Smisao načela supsidijarnosti u međudržavnom posvojenju je izbjegavanje mogućih problema koji mogu nastati prilikom premještanja djeteta iz jedne kulture i društva u drugu, te osiguranje poštivanja prava djeteta na očuvanje vlastitog identiteta, što je zajamčeno člankom 8. Konvencije o pravima djeteta iz 1989. godine. Prema ovom načelu, međudržavno posvojenje se provodi samo ako nije moguće osigurati odgovarajuću skrb za dijete u njegovoj zemlji podrijetla. Tek tada se dijete može međudržavno posvojiti i preseliti u državu primateljicu.³⁴

3.3. POLJE PRIMJENE

Primjena Konvencije može se podijeliti na četiri glavna područja: vremensko (*ratione temporis*), teritorijalno (*ratione territorii*), personalno (*ratione personae*) i materijalno polje primjene (*ratione materiae*).

Što se tiče vremenske primjene, Konvencija se odnosi na svaki slučaj u kojem je središnje tijelo države primateljice primilo zahtjev za posvojenje nakon stupanja na snagu Konvencije u državi primateljici i državi podrijetla.³⁵ Konvencija je u Republici Hrvatskoj stupila na snagu 1. travnja 2014. godine.³⁶

Teritorijalno polje primjene određeno je teritorijem država ugovornica. Prema izvješću od dana 14. ožujka 2024. godine, 106 je država potpisnica ove Konvencije, s tim da u tri države još nije stupila na snagu (Nepal, Južna Koreja i Rusija).³⁷

³² Šeparović, M., Dobrobit djeteta i najbolji interes djeteta u sudskoj praksi, Novi informator, Zagreb, 2014., str. 29.

³³ Hoško, T., op.cit., bilj. 24., str. 74.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid., str. 153.

³⁶ Čižmek, Ž., op.cit., bilj. 23.

³⁷ Tablica statusa Haške konferencije za međunarodno privatno pravo, [HCCH | #33 - Status table](#)

Personalno polje primjene određeno je uobičajenim boravištem djeteta i posvojitelja u državama ugovornicama. Konvencija se primjenjuje na zasnivanje posvojenja između osoba s uobičajenim boravištem u različitim državama ugovornicama.³⁸

Što se materijalnog polja primjene tiče, „Konvencija obuhvaća samo posvojenja kojima se ostvaruje trajni odnos roditelj-dijete.“³⁹

3.4. UOBIČAJENO BORAVIŠTE KAO POVEZNICA KOD MEĐUDRŽAVNOG POSVOJENJA

Kao što je ranije navedeno, Konvencija se primjenjuje na zasnivanje posvojenja između osoba s uobičajenim boravištem u različitim državama ugovornicama, odnosno za poveznicu se uzima mjesto uobičajenog boravišta, a ne državljanstvo.

Konvencija ne precizira točnu definiciju pojma "uobičajeno boravište". Ipak, izvješća i smjernice Haške konferencije smatraju da je "uobičajeno boravište" pitanje utemeljeno na činjenicama koje bi trebale biti riješene od strane sudske ili upravne vlasti svake države u pojedinim slučajevima. Ova fleksibilna interpretacija omogućuje sudskim i upravnim tijelima da uzmu u obzir specifične okolnosti svakog pojedinog slučaja prilikom donošenja odluka o uobičajenom boravištu.⁴⁰

U Vodiču za dobru praksu⁴¹ "uobičajeno boravište" se općenito smatra činjeničnim pojmom koji označava državu koja je postala središte osobnog i profesionalnog života pojedinca.⁴²

Primjerice, Zakonom o međunarodnom privatnom pravu propisano je da „pri utvrđivanju uobičajenog boravišta valja osobito uzeti u obzir okolnosti osobne ili poslovne prirode koje ukazuju na trajne veze osobe s tim mjestom ili njezinu namjeru da takve veze uspostavi.“⁴³

Bitna značajka koncepta uobičajenog boravišta leži u stvarnim okolnostima svakog pojedinog slučaja. Uobičajeno boravište se odnosi na mjesto gdje je osoba integrirana u društvo do te

³⁸ Hoško, T., op.cit.,bilj. 24., str. 154.

³⁹ Članak 2. stavak 2. Konvencija o međudržavnom posvojenju 1993.

⁴⁰ 1 HCCH, Note on Habitual Residence and Scope of the 1993 Hague Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption, Hague, 2018., str. 4.

⁴¹ Hague Conference on Private International Law, The Implementation and Operation of the 1993 Hague Intercountry Adoption Convention: Guide to Good Practice (Guide No. 1), Jordan Publishing Limited, Bristol, 2008.

⁴² Ibid., str. 108., točka 490.

⁴³ Zakon o međunarodnom privatnom pravu, Narodne novine br. 101/17., 67/23, čl. 5.

mjere da ima većinu obiteljskih, poslovnih i socijalnih veza. Razni pokazatelji društvene i obiteljske povezanosti s određenom državom, poput državljanstva, jezične vještine, obavljanja profesionalnih aktivnosti i sl., mogu biti relevantni u procjeni uobičajenog boravišta.⁴⁴

4. POSTUPAK ZASNIVANJA MEĐUDRŽAVNOG POSVOJENJA

Primjena Haške konvencije o međudržavnom posvojenju iz 1993. ograničena je na slučajeve kada dijete napušta svoju zemlju podrijetla i prelazi u državu u kojoj žive posvojitelji, odnosno državu primateljicu. Kada su obje države potpisnice ove Konvencije, njena primjena je obvezna.⁴⁵

Postupak međudržavnog posvojenja prema Haškoj konvenciji o posvojenju iz 1993. može se podijeliti na tri materijalno i formalnopravno različita dijela.

Prvi korak u procesu obuhvaća utvrđivanje pretpostavki za posvojenje, kako na strani djeteta tako i na strani posvojitelja, što zahtijeva suradnju nadležnih tijela i država podrijetla i država posvojitelja. Nakon toga, u državi podrijetla donosi se odluka o povjeravanju djeteta potencijalnim posvojiteljima, prije nego što se djetetu omogući premještaj u državu primateljicu, za što je ključna suradnja tijela i država podrijetla i primateljice.⁴⁶ U skladu s tim, dolazi do zasnivanja posvojenja. Međutim, bitno je naglasiti da Konvencija ne uređuje sam postupak posvojenja, već pretpostavke koje moraju biti ispunjene kako na strani posvojenika, tako i na strani posvojitelja.

4.1. UTVRĐIVANJE PRETPOSTAVKI ZA POSVOJENJE NA STRANI POSVOJENIKA

Člankom 4. Konvencije propisano je da se posvojenje u okviru područja primjene Konvencije provodi samo ako su nadležna tijela države podrijetla utvrdila da je dijete podobno za posvojenje i ako su utvrdila, da je međudržavno posvojenje u najboljem interesu djeteta.⁴⁷

⁴⁴ Bouček, Vilim, Uobičajeno boravište u hrvatskom međunarodnom privatnom pravu, u: Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 65, no. 6, 2015., str. 902.

⁴⁵ Jakovac-Lozić, D., op.cit., bilj. 2., str. 75.

⁴⁶ Hoško, T., op.cit., bilj. 24., str. 176.

⁴⁷ Čl. 4. Konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem 1993.

U postupku utvrđivanja detaljnijih pretpostavki koje dijete čine posvojitivim (npr. maksimalna životna dob djeteta) nadležna tijela države iz koje dolazi dijete primjenjivat će kolizijska pravila, a u skladu s tim i mjerodavno pravo na koja kolizijska pravila upućuju. Konvencija omogućuje državi podrijetla visoku razinu slobode u odlučivanju o tome je li međunarodno posvojenje u "najboljem interesu djeteta". Ova procjena uključuje razmatranje širokog spektra faktora koji obuhvaćaju fizičko, emocionalno, socijalno i kulturno blagostanje djeteta.⁴⁸

Prije razmatranja međudržavnog posvojenja, dijete mora biti procijenjeno kao pogodno za posvojenje, što podrazumijeva odsutnost bilo kakvih prepreka, bilo pravnih ili drugih, za posvojenje. Nadalje, mogućnosti smještaja djeteta u zemlji podrijetla moraju biti istražene i odbačene ako su protivne najboljem interesu djeteta, što implicira da bi smještaj u djetetovoj zemlji uvijek trebao biti prioritetan ako su dostupne slične mogućnosti i u inozemstvu.⁴⁹ Utvrđivanje interesa djeteta predstavlja izuzetno složeno i osjetljivo pitanje. To zahtijeva duboko razumijevanje svakog djeteta i konteksta u kojem se nalazi kako bi se utvrdilo što je u njegovom najboljem interesu. Ovo uključuje pažljivo promatranje djetetovih potreba, želja, sposobnosti, kao i analizu okolnosti koje ga okružuju, uključujući obiteljsku dinamiku, emocionalnu stabilnost, socijalne veze i kulturnu pripadnost.⁵⁰

„Sasvim je jasno da primjena doktrine o najboljem interesu djeteta ne može biti jednaka u različitim kulturološkim kontekstima i tradicijskim vrijednostima. Djeca u prašumi Amazone mogu biti sretnija od djeteta iz imućne obitelji, premda ova prva nemaju zadovoljene (zapadnjačke) standarde zdravlja, a ova druga imaju možda manjak roditeljske ljubavi i pažnje.“⁵¹

Slijediti najbolji interes djeteta znači donijeti odluku koja odražava ono što bi dijete odabralo za sebe (i o sebi) kad bi bilo u mogućnosti izraziti svoje želje i potrebe na adekvatan način. Ovo uključuje uzimanje u obzir djetetovih osobnih perspektiva, želja i sposobnosti te osiguravanje da se odluke donose u skladu s njegovim dobrobitima, poštujući njegova prava i potrebe. „Dakle riječ je o odluci *pro futuro* koja se vrednuje i procjenjuje *ex post facto*. Teorijski bi se *najbolji interes djeteta* mogao definirati kao postignuta vrijednost u odnosu na dijete kakvu bi dijete samo o sebi htjelo i kako bi samo o sebi odlučilo, da je moglo samostalno odlučivati.“⁵²

⁴⁸Jakovac-Lozić, D., op.cit., bilj. 2., str. 78.

⁴⁹Bhutta, A.; Braier, J.; Cabeza, R., op.cit., bilj. 27., str. 17.

⁵⁰Hrabar, D., Hlača, N., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., Majstorović, I., Čulo Margaletić, A., Šimović, I., Obiteljsko pravo, Narodne novine, 2021., str. 209.

⁵¹Ibid.

⁵²Ibid.

4.2. UTVRĐIVANJE PRETPOSTAVKI NA STRANI POSVOJITELJA

Pretpostavke na strani posvojitelja propisane su člankom 5. Konvencije.

Određeno je da se posvojenje u okviru Konvencije „provodi samo ako su nadležna tijela države primateljice utvrdila da su potencijalni posvojitelji podobni i prikladni za posvojenje, provjerila da su potencijalni posvojitelji savjetovani u mjeri u kojoj je to bilo potrebno i utvrdila da dijete ima ili će dobiti dozvolu za ulazak i trajni boravak u toj državi.“⁵³ Stoga, ako bi posvojenje bilo u suprotnosti s pravnim propisima pojedine države ugovornice ili ako dijete ne bi ispunjavalo uvjete za dobivanje vize za ulazak i trajni boravak u toj državi, provedba posvojenja bi bila onemogućena.⁵⁴

Važno je osigurati da proces posvojenja poštuje zakonske zahtjeve i prava djeteta, kako bi se osigurala njegova dobrobit i zaštita.

Nadležna tijela države u kojoj žive potencijalni posvojitelji imaju zadaću provjeriti je li potencijalni posvojitelj "spreman za posvojenje", što podrazumijeva provjeru jesu li ispunjeni zakonski uvjeti te posjeduje li psihološke i sociološke predispozicije koje su bitne za uspješno zasnivanje posvojenja.

Primjerice, u Republici Hrvatskoj Obiteljskim zakonom⁵⁵ je propisano da „posvojitelj može biti osoba u dobi od najmanje dvadeset i jedne godine, koja je od posvojenika starija najmanje osamnaest godina.“⁵⁶

Od zapreka za posvojenje, Obiteljski zakon propisuje da „posvojiti ne može osoba koja je lišena prava na roditeljsku skrb, koja je lišena poslovne sposobnosti ili čije dosadašnje ponašanje i osobine upućuju na to da nije poželjno povjeriti joj roditeljsku skrb o djetetu.“⁵⁷

Što se tiče međudržavnog posvojenja, Obiteljskim zakonom je određeno da „ako su posvojitelj ili dijete strani državljani, posvojenje se može zasnovati samo uz prethodno odobrenje ministarstva nadležnog za poslove socijalne skrbi.“⁵⁸

⁵³ Čl. 5. Konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem 1993.

⁵⁴ Bhutta, A.; Braier, J.; Cabeza, R., op.cit.,bilj. 27., str. 14.

⁵⁵ Obiteljski zakon, Narodne novine, 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23.

⁵⁶ Ibid. čl. 184. stavak 1.

⁵⁷ Ibid., čl. 187.

⁵⁸ Ibid., čl. 186. st. 3.

4.3.ULOGA SREDIŠNJEG TIJELA

Konvencija propisuje da države ugovornice određuju središnje tijelo koje će biti zaduženo za provedbu obveza predviđenih Konvencijom.

„Središnja tijela će međusobno surađivati i promicati suradnju između nadležnih tijela u svojoj državi radi zaštite djece i postizanja drugih ciljeva Konvencije.“⁵⁹

„Ona će neposredno poduzimati sve odgovarajuće mjere kako bi osigurala informacije o zakonima njihovih država u vezi s posvojenjem i ostale opće informacije, kao što su statistički podatci i standardni obrasci te međusobno pružati informacije o primjeni Konvencije i, koliko je to moguće, ukloniti svaku prepreku za njezinu primjenu.“⁶⁰

Pored središnjeg tijela, u procesu posvojenja mogu sudjelovati i tijela s javnim ovlastima, te ovlaštena i neovlaštena tijela. Ovlaštena tijela imaju ovlasti koje im dodjeljuje država za sudjelovanje u međudržavnim posvojenjima, dok su neovlaštena tijela privatne organizacije koje, iako nemaju izričito ovlaštenje države, ispunjavaju opće zahtjeve poslovanja propisane člankom 22. Konvencije.⁶¹ Ova raznolikost tijela pruža različite mogućnosti i resurse za podršku i provedbu procesa posvojenja.

Konvencijom je određeno da „osoba s uobičajenim boravištem u državi ugovornici, koja želi posvojiti dijete s uobičajenim boravištem u drugoj državi ugovornici, podnosi zahtjev središnjem tijelu u državi svog uobičajenog boravišta.“⁶²

Bit ove odredbe je u tome da posvojitelj podnosi zahtjev središnjem tijelu svoje države, a ne središnjem tijelu države djeteta. Na prvi pogled može se činiti da Konvencija zahtijeva da se sama odluka o posvojenju prema Konvenciji donese u državi primateljici. No, važno je napomenuti da se formulacija "podnosi zahtjev" odnosi na vrstu zahtjeva koju osoba podnosi lokalnoj vlasti kada želi posvojiti dijete, a koja potom treba biti ocijenjena. Ova procedura omogućuje da se posvojenje provodi uz poštivanje nacionalnih zakonodavstava i propisa, te da se osigura da su potencijalni posvojitelji pripremljeni i kvalificirani za ulogu roditelja.⁶³

„Ako je središnje tijelo države podrijetla utvrdilo da je dijete podobno za posvojenje, ono će pripremiti izvješće koje sadrži podatke o identitetu djeteta, njegovoj podobnosti za posvojenje,

⁵⁹ Članak 7. stavak 1. Konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem 1993.

⁶⁰ Ibid. stavak 2.

⁶¹ Hoško, T., op.cit.,bilj. 24., str. 168.

⁶² Čl. 14. Konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem 1993.

⁶³ Bhutta, A.; Braier, J.; Cabeza, R., op.cit.,bilj. 27., str. 21.

pozadini slučaja, socijalnom okruženju, obiteljskoj povijesti, medicinskoj povijesti, uključujući i onu djetetove obitelji, te sve posebne potrebe djeteta.“⁶⁴

Također će „uzeti u obzir djetetov odgoj i njegovo etničko, vjersko i kulturno naslijeđe i utvrditi, posebno na temelju izvješća koja se odnose na dijete i potencijalne posvojitelje, je li predloženi odabir u najboljem interesu djeteta.“⁶⁵

„Središnje tijelo države podrijetla poslat će središnjem tijelu države primateljice svoje izvješće o djetetu, dokaz da su dobiveni potrebni pristanci, odobrenja, odnosno suglasnosti, i razloge svoje odluke o izboru, pazeći da ne otkrije identitet majke i oca ako se, u državi podrijetla, taj identitet ne smije otkriti.“⁶⁶

4.4. ODLUKA O POVJERAVANJU DJETETA I PREMJEŠTANJE DJETETA U DRŽAVU PRIMATELJICU

Kada središnje tijelo države podrijetla utvrdi da su zadovoljeni svi uvjeti za posvojenje, slijedi donošenje odluke o povjeravanju djeteta.

„Bilo koja odluka o povjeravanju djeteta potencijalnim posvojiteljima može se donijeti u državi podrijetla samo ako središnje tijelo te države osigura pristanak potencijalnih posvojitelja.“⁶⁷

Zatim, „ako središnje tijelo države primateljice odobri tu odluku, u slučaju da zakon te države i/ili središnje tijelo države podrijetla to traže.“⁶⁸

Još jedan uvjet koji je propisan člankom 17. stavkom c je taj da središnja tijela obje države prihvate da se postupak posvojenja može provesti.

Ova odredba predstavlja ključni element Konvencije. Suglasnost za posvojenje ne predodređuje proces posvojenja; ono se i dalje mora provesti u skladu sa zakonodavstvom države u kojoj se odvija. U slučaju nesuglasnosti između središnjih vlasti obje države o procesu posvojenja, dijete se neće povjeriti potencijalnim posvojiteljima. Svaka država stoga ima pravo veta u vezi s posvojenjem ako, prema mišljenju njezine središnje vlasti, posvojenje djeteta od strane

⁶⁴ Članak 16.stavak 1. točka a Konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem 1993.

⁶⁵ Ibid. točka b i d.

⁶⁶ Ibid. stavak 2.

⁶⁷ Čl. 17. a. Konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem 1993.

⁶⁸ Ibid. čl. 17. b.

predloženih posvojitelja nije u najboljem interesu djeteta. Ova kratka odredba osigurava da djeca ne prođu nezapaženo kroz mrežu zaštite djece.⁶⁹

Konačno, odluka o povjeravanju djeteta donijet će se pod uvjetom „da su potencijalni posvojitelji podobni i prikladni za posvojenje i da dijete ima ili će dobiti dozvolu za ulazak i trajni boravak u državi primateljici.“⁷⁰

5. PRAVNI STATUS MEĐUDRŽAVNIH POSVOJENJA U KONTEKSTU HAŠKE KONVENCIJE

Haška konvencija obuhvaća samo posvojenja kojima se ostvaruje trajni odnos roditelj-dijete.⁷¹ Iz formulacije članka 2. stavka 2.⁷² proizlazi da se Konvencija ne primjenjuje na odnose poput Kafala⁷³ sporazuma, udomiteljstva ili skrbništva jer oni ne stvaraju trajni odnos roditelja i djeteta.⁷⁴

5.1. PRIZNAVANJE MEĐUDRŽAVNIH POSVOJENJA PREMA HAŠKOJ KONVENCIJI

Člankom 23. Konvencije određeno je da posvojenje za koje je nadležno tijelo države posvojenja potvrdilo da je zasnovano u skladu s Konvencijom bit će priznato po sili zakona u ostalim državama ugovornicama.⁷⁵

Svrha *konvencijskog posvojenja* jest omogućiti automatsko priznavanje, čime se izbjegava potreba za ponovnim provođenjem cijelog procesa posvojenja u skladu s unutarnjim zakonima svake države. Ovaj pristup osigurava brži i efikasniji postupak posvojenja, olakšavajući priznavanje statusa posvojenja između država članica.⁷⁶

⁶⁹ Bhutta, A.; Braier, J.; Cabeza, R., op.cit.,bilj. 27., str. 25.

⁷⁰ Čl. 17. točka d Konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem 1993.

⁷¹ Čl. 5. Konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem 1993.

⁷² „Konvencija obuhvaća samo posvojenja kojima se ostvaruje trajni odnos roditelj-dijete.“

⁷³ Kafala - oblik brige po islamskom pravu, koji je legalno priznat i smatra se potpunim. Dijete odrasta u porodici, ali ne uzima prezime porodice domaćina, niti ima nasljedna prava. Ovo odražava principe islamskog prava po kojima se krvno srodstvo ne može mijenjati.

⁷⁴ Bhutta, A.; Braier, J.; Cabeza, R., op.cit.,bilj. 27., str. 15.

⁷⁵ Čl. 23. Konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem 1993.

⁷⁶ Jakovac-Lozić, D., op.cit., bilj. 2., str. 195.

Dalje je Konvencijom razrađeno što znači priznanje posvojenja. „Priznanje posvojenja uključuje priznavanje pravnog odnosa roditelj-dijete između djeteta i njegovih posvojitelja, roditeljsku odgovornost za dijete od strane posvojitelja te prestanak ranije postojećeg pravnog odnosa između djeteta i njegovih ili njezinih majke i oca, ako posvojenje ima takav učinak u državi stranci gdje je zasnovano.“⁷⁷

5.2. PROCESI ZAŠTITE PRAVA DJETETA U MEĐUDRŽAVNIM POSVOJENJIMA

Uređenje instituta međudržavnog posvojenja postavlja niz složenih pitanja koja zahtijevaju pažljivo promišljanje i regulaciju. Primarno se postavljaju pitanja o tome tko se smatra siročetom i kako se najbolje može osigurati briga za te djecu. Nadalje, bitno je razmotriti kako zaštititi djecu i njihove biološke roditelje od potencijalnog iskorištavanja i trgovine ljudima u kontekstu međudržavnog posvojenja. Također, važno je odrediti tko bi trebao biti kvalificiran za posvojenje djece putem ovog mehanizma. Kako bi se osigurala pravedna praksa, potrebno je postići ravnotežu između međudržavnog posvojenja i posvojenja unutar države. Pravo pokušava dati odgovor na ova pitanja.⁷⁸

Konvencija o pravima djeteta propisuje sljedeće: „Države stranke poduzet će sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere kako bi spriječile otmicu, prodaju i trgovinu djecom u bilo koju svrhu i u bilo kojem obliku.“⁷⁹

Fakultativni protokol o prodaji djece definira prodaju djece kao „svako djelo ili transakciju u kojoj dijete prenosi neka osoba ili skupina osoba drugim osobama za naknadu ili bilo kakvu drugu nagradu.“⁸⁰

Poseban naglasak se stavlja na nepravilno dobiven pristanak za posvojenje, što uključuje i međudržavna posvojenja, jer takve situacije mogu dovesti do nezakonitih, koruptivnih radnji povezanih s djetetom. Stoga je obveza države da kaznenim zakonodavstvom regulira ovu vrstu

⁷⁷ Čl. 26. st.1. Konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem 1993.

⁷⁸ Ballard, Robert L.; Cochran, Robert F.; Goodno, Naomi H.; Milbrandt, Jay A., *The Intercountry Adoption Debate - Dialogues Across Disciplines*, Cambridge Scholars Publishing, 2015., str. 203.

⁷⁹ Čl. 35. Konvencija o pravima djeteta.

⁸⁰ Čl. 2. st. a) Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, Narodne novine, br. 5/2002.

zloupotrebe te poduzme odgovarajuće mjere kako bi osigurala sudjelovanje svih relevantnih osoba u procesu posvojenja.⁸¹

Primjerice, nedugo nakon što je kineska vlada početkom 1990-ih počela dopuštati strana posvajanja, Kina je ubrzo postala glavni dobavljač djece međunarodnim posvojiteljima u bogatim zemljama zbog politike jednog djeteta.⁸²

Prvi slučaj koji je privukao pozornost dogodio se krajem 2005. godine, u vrijeme kada je Kina pristupila Haškoj konvenciji. Direktori domova za napuštenu djecu u provinciji Hunan su bili osuđeni zajedno s privatnom mrežom trgovaca djecom zbog kaznenih djela vezanih uz prodaju djece institucijama koje su sudjelovale u međudržavnim posvojenjima. Te institucije su od svakog međunarodnog posvojitelja tražile obveznu donaciju od 3000 dolara. Sud u Hunanu je takve dobro organizirane, profitno orijentirane aktivnosti proglasio nezakonitom trgovinom djecom.⁸³

U Parra-Aranguen izvješću iz 2022. istaknuto je „da nije dovoljno da ugovorne države poštuju načelo jednakog postupanja između nacionalnih i međunarodnih posvojenja, kako je minimalno propisano člankom 21, podstavkom c, Konvencije o pravima djeteta već se zahtijeva da države stranke osiguraju da dijete u međudržavnom posvojenju uživa zaštitu i standarde koji su ekvivalentni onima koji postoje u slučaju nacionalnog posvojenja.“⁸⁴

6. PRIMJENA KONVENCIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

6.1. OPĆENITO

Kao što je ranije spomenuto, Konvencija je u Republici Hrvatskoj stupila na snagu 1. travnja 2014. godine. Ova važna prekretnica označila je formalni početak primjene međunarodnih standarda i pravila sadržanih u Konvenciji unutar hrvatskog pravnog sustava.

U Hrvatskoj, osim Zakona o potvrđivanju Konvencije, ne postoje drugi unutrašnji pravni propisi koji se odnose na Hašku konvenciju o posvojenju iz 1993.⁸⁵

⁸¹ Guštin, M.; Rešetar, B., Međudržavno posvojenje u Republici Hrvatskoj kroz prizmu slučaja posvojenja djece iz DR Konga, Zbornik PFZ, str. 887., rad dostupan na: [452924 \(srce.hr\)](https://srce.hr/452924).

⁸² Gibbons, Judith L.; Rotabi, Karen Smith; Intercountry adoption – Policies, Practices and Outcomes, Routledge, London, 2012., str. 103.-104.

⁸³ Ibid., str. 113.

⁸⁴ Izvješće dostupno na: [Adoption - Explanatory Report \(hcch.net\)](https://www.hcch.net/Adoption-Explanatory-Report) točka 64.

⁸⁵ Hoško, T., op.cit.,bilj. 24., str. 188.

Zakon o potvrđivanju Konvencije nije provedbeni zakon u užem smislu; ne specificira detalje provedbe niti primjene Konvencije u Hrvatskoj. Umjesto toga, on sadrži tekst Konvencije na engleskom i hrvatskom jeziku, određuje datum njezinog stupanja na snagu te uključuje izjave uz određene članke, kako je moguće ili potrebno prema odredbama same Konvencije.

Zakonom o potvrđivanju Konvencije imenuje se središnje tijelo, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, konkretno Služba za međunarodnu suradnju u području zaštite djece i koordinaciju sustava socijalne sigurnosti.⁸⁶

6.2. POSTUPAK MEĐUDRŽAVNOG POSVOJENJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

U skladu s člankom 6. stavkom 1. Konvencije, Republika Hrvatska je odredila ministarstvo nadležno za poslove socijalne skrbi (dalje u tekstu: Ministarstvo) kao središnje tijelo zaduženo za provedbu obveza predviđenih Konvencijom.⁸⁷

Za posvojenje, bilo da ima međunarodni karakter ili ne, u Hrvatskoj su stvarno nadležna tijela koja su određena Obiteljskim zakonom, a sam proces posvojenja je u nadležnosti Hrvatskog zavoda za socijalni rad.⁸⁸

U Hrvatskoj su dužnosti prema Konvenciji podijeljene između središnjeg tijela, odnosno Ministarstva i Hrvatskog zavoda za socijalnu skrb.⁸⁹

Sam postupak međudržavnog posvojenja započinje obraćanjem Hrvatskom Zavodu za socijalni rad.

Osobe koje imaju uobičajeno boravište u Republici Hrvatskoj, bez obzira na svoje državljanstvo, a koje žele posvojiti dijete iz druge države ugovornice, nakon što završe postupak pred nadležnim Zavodom za socijalni rad radi utvrđivanja njihove podobnosti i prikladnosti za posvojenje, podnose zahtjev za posvojenje nadležnom ministarstvu, uz navođenje države iz koje žele posvojiti dijete.

Zahtjevu koji se podnosi Ministarstvu za posvojenje djeteta iz druge države ugovornice Konvencije, potencijalni posvojitelji moraju priložiti stručno mišljenje Hrvatskog zavoda za socijalni rad da su podobni i prikladni za posvojenje djeteta, a koje nije starije od godinu dana.⁹⁰

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Izjava vezana za članak 6. stavak 1. Konvencije: „U skladu s člankom 6. stavkom 1. Konvencije, Republika Hrvatska određuje ministarstvo nadležno za poslove socijalne skrbi kao središnje tijelo zaduženo za provedbu obveza predviđenih Konvencijom za to tijelo.“

⁸⁸ Hoško, T., op.cit.,bilj. 24., str. 192.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Čižmek, Ž., op.cit.,bilj. 23., toč. 1.

Nakon toga, Ministarstvo potvrđuje podobnost i prikladnost podnositelja zahtjeva za posvojenje. Ministarstvo zatim priprema detaljno izvješće koje uključuje podatke o njihovom identitetu, podobnosti i prikladnosti za posvojenje, pozadinu slučaja, obiteljsku i medicinsku povijest, socijalno okruženje, razloge za posvojenje, sposobnost za zasnivanje međudržavnog posvojenja, kao i osobine djece o kojima bi mogli skrbiti. Ovo izvješće se potom šalje središnjem tijelu države podrijetla djeteta. Središnje tijelo države podrijetla razmatra zahtjev države primateljice i postupa u skladu s njim.⁹¹

Ako se utvrdi da je dijete podobno za posvojenje, nadležna tijela će ispitati pozadinu slučaja, pripremiti izvješća i anamneze, te provesti nužna savjetovanja s relevantnim tijelima i djetetom. Pribavit će pristanke svih uključenih strana, pri čemu će posebno uzeti u obzir djetetov odgoj, kao i njegovo etničko, vjersko i kulturno naslijeđe. Također će procijeniti je li predviđeni odabir u najboljem interesu djeteta. Nakon toga, središnjem tijelu države primateljice bit će poslano izvješće o djetetu, zajedno s dokazima, pristancima, odobrenjima ili suglasnostima, te razlozima za svoju odluku o izboru. Popis dokumenata potrebnih za posvojenje djeteta varira ovisno o državi iz koje se dijete posvaja.⁹²

Ovaj proces osigurava temeljitu evaluaciju i transparentnost u svim fazama posvojenja, čime se nastoji zaštititi najbolji interes djeteta i osigurati da su sve strane uključene u postupak informirane i suglasne.

Slijedeći korak je napuštanje države podrijetla i ulazak u državu primateljicu. „Središnja tijela obje države poduzet će sve potrebne korake radi dobivanja odobrenja da dijete napusti državu podrijetla te da mu se dozvoli ulazak i odobri trajni boravak u državi primateljici.“⁹³

Prelazak djeteta u državu primateljicu može se izvršiti samo ako središnje tijelo države podrijetla dobije pristanak potencijalnih posvojitelja, središnje tijelo države primateljice odobri tu odluku, te središnja tijela obje države potvrde da se posvojenje može provesti u skladu sa zakonima te države. Također, potrebno je utvrditi podobnost i prikladnost potencijalnih posvojitelja te osigurati da dijete ima ili će dobiti dozvolu za ulazak i trajni boravak u državi primateljici.⁹⁴

„Središnja tijela obje države će osigurati da se ovaj prelazak odvija u sigurnim i odgovarajućim okolnostima i, ako je moguće, u pratnji posvojitelja ili potencijalnih posvojitelja.“⁹⁵

⁹¹ Ibid., toč. 2.

⁹² Ibid., toč. 3.

⁹³ Članak 18. Konvencija o međudržavnom posvojenju 1993.

⁹⁴ Čižmek, Ž., op.cit.,bilj. 23., toč. 1.

⁹⁵ Članak 19. stavak 2. Konvencija o međudržavnom posvojenju 1993.

„Posvojenje za koje je nadležno tijelo države posvojenja potvrdilo da je zasnovano u skladu s Konvencijom bit će priznato po sili zakona u ostalim državama ugovornicama. U potvrdi će se navesti kada, od koga i gdje su dane suglasnosti sukladno članku 17. podstavku c.“⁹⁶⁹⁷ Za ulazak djeteta u Hrvatsku, posvojitelji se moraju obratiti hrvatskom veleposlanstvu u državi podrijetla djeteta radi izdavanja putnih isprava. Ovlaštenje za pratnju djeteta proizlazi iz dozvole nadležnog tijela države podrijetla za posvojenje ili iz strane sudske odluke, koja kasnije mora biti priznata u Hrvatskoj kako bi imala pravni učinak.⁹⁸

7. PROBLEMI I IZAZOVI U PRIMJENI HAŠKE KONVENCIJE O MEĐUDRŽAVNOM POSVOJENJU

7.1. NEPOŠTIVANJE ODREDBI HAŠKE KONVENCIJE

Cilj Konvencije je promicanje najboljeg interesa djece te sprječavanje njihove prodaje i otmice pod krinkom međudržavnog posvojenja.⁹⁹

Djeca, kao jedna od najosjetljivijih društvenih skupina, su često meta različitih oblika koruptivnih djelovanja. Jedan od ključnih izazova u kontekstu međudržavnih posvojenja u suvremenom društvu je pojava tzv. pranja djece. Ovaj fenomen obuhvaća tri povezane radnje: a) trgovinu ili otmicu djece, b) manipulaciju dokumentima kako bi se skrila povijest djeteta i c) predstavljanje djeteta kao siročeta radi lakšeg posvojenja. Takvo postupanje rezultira umjetnim stvaranjem statusa djece kao siročadi, što u konačnici dovodi do neopravdanog razdvajanja djece od njihovih bioloških roditelja.¹⁰⁰ Ova praksa ne samo da šteti pravima djeteta, već i podupire neetično ponašanje koje je suprotno ciljevima i vrijednostima posvojenja kao humane prakse.

Na taj način djeca postaju nezakonito siročad kako bi se kasnije "oprala" kroz legalni proces posvojenja. Za razliku od trgovanja djecom, fenomen pranja djece je teže prepoznati kao

⁹⁶ Članak 23. stavak 1. Konvencija o međudržavnom posvojenju 1993.

⁹⁷ Članak 17. podstavak c: Bilo koja odluka o povjeravanju djeteta potencijalnim posvojiteljima može se donijeti u državi podrijetla samo ako središnja tijela obje države prihvate da se postupak posvojenja može provesti.

⁹⁸ Hoško, T., op.cit.,bilj. 24., str. 199.

⁹⁹ Gibbons, Judith L.; Rotabi, Karen Smith., op.cit.,bilj. 82., str. 67.

¹⁰⁰ Guštin, M.; Rešetar, B., op.cit.,bilj. 81.

ilegalan način posvojenja jer njegov konačni ishod, posvojenje, predstavlja legalan i legitiman postupak.¹⁰¹

Iako je jedan od Konvencijom određen cilj taj da se „uspostavit sustav suradnje između država ugovornica koji će osigurati da se mjere zaštite poštuju i time spriječi nezakonito odvođenje, prodaju ili trgovinu djece.“¹⁰², nažalost i nakon njezina stupanja na snagu bilo je slučajeva gdje su djeca bila žrtvama trgovine ljudima.

Tijekom posljednjeg desetljeća neosporno je dokumentirano da su u nerazvijenim državama, posebno u Africi, djeca često odvajana od svojih obitelji i smješšana u institucije radi eksploatacije i ostvarivanja profita. Ova praksa često se temelji na lažnim obećanjima roditeljima da će djeca u institucijama imati priliku za obrazovanje.¹⁰³

Međutim, kada se djeca smjeste u institucije, često im se dodjeljuje novi identitet, uključujući lažne dokumente poput izvadaka iz matice rođenih i umrlih za njihove roditelje. Na temelju ovih krivotvorenih dokumenata, oni nepravедno stječu status siročadi i postaju "siročad na papiru."¹⁰⁴

Srž problema nezakonitih koruptivnih radnji povezanih s međudržavnim posvojenjima leži u činjenici da dijete postaje objekt kojim odrasli manipuliraju, što predstavlja direktno kršenje njegovih osnovnih prava, prije svega prava na ljudsko dostojanstvo. Ovaj problem nije samo etičke prirode, već ozbiljno ugrožava dobrobit djece te narušava integritet i svrhu procesa posvojenja.¹⁰⁵

Kao što je ranije spomenuto, Konvencija propisuje odgovornost i obvezu kako za državu podrijetla djeteta tako i za državu primateljicu, s ciljem osiguranja da se međudržavno posvojenje provodi u najboljem interesu djeteta i sprečavanja zloupotreba. Unatoč postojanju proceduralnih zaštita, sposobnost Konvencije - ili možda bilo kojeg drugog međunarodnog sporazuma - da se učinkovito nosi s kršenjima svojih odredbi ostaje upitna.¹⁰⁶

¹⁰¹Guštin, M.; Rešetar, B., op.cit.,bilj. 81.

¹⁰² Članak 1. stavak b Konvencija o međudržavnom posvojenju 1993.

¹⁰³ Guštin, M.; Rešetar, B., op.cit.,bilj. 81. str. 889.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Gibbons, Judith L.; Rotabi, Karen Smith., op.cit.,bilj. 82., str. 51.

7.2. SURADNJA MEĐU DRŽAVAMA U PROVEDBI HAŠKE KONVENCIJE

Kao što je naglašeno, Konvencijom je određena obveza svakoj državi potpisnici da osnuje središnje tijelo, odgovorno za provedbu njezinih odredbi. Ova tijela imaju ključnu ulogu u osiguravanju sigurnog i transparentnog procesa međudržavnog posvojenja. Njihova funkcija obuhvaća razmjenu relevantnih informacija, pružanje podrške i nadzor procesa posvojenja. Ovaj sustav suradnje i nadzora ključan je za zaštitu prava djece i osiguravanje da procesi posvojenja odgovaraju najvišim standardima etike i zakonitosti. U vodiču za dobru praksu istaknuto je da je za postizanje uspješne suradnje među državama ugovornicama ključno uspostaviti sustave koji međusobno dopunjuju i jačaju mjere zaštite. Također, naglašava se potreba za pažljivim razmatranjem utjecaja koje regulacija ili nedostatak regulacije posvajanja može imati na druge države. U tom kontekstu, suradnja između država mora se temeljiti na transparentnosti, međusobnom povjerenju i usklađivanju zakonskih okvira kako bi se osigurala dobrobit djece i poštivanje njihovih prava.¹⁰⁷ Uz to, naglašava se važnost uspostavljanja mehanizama za prikupljanje i razmjenu informacija i statistika s drugim državama ugovornicama, kao i s onima koje koriste sustav posvajanja i skrbi o djeci. Ovi mehanizmi su ključni za osiguranje transparentnosti i učinkovitosti u procesima posvajanja i skrbi, omogućujući bolju koordinaciju i donošenje informiranih odluka.¹⁰⁸ Zaključno, uspostava učinkovitih mehanizama za prikupljanje i razmjenu informacija i statistika predstavlja ključni korak u izgradnji sustava posvajanja i skrbi o djeci koji je temeljen na suradnji, povjerenju i najboljem interesu djeteta.

¹⁰⁷ Vodič za dobru praksu dostupan na: [Adoption - Guide to Good Practice No 1 \(hcch.net\)](http://www.hcch.net) točka 94. str. 37.

¹⁰⁸ Ibid.

8. ZAKLJUČAK

Haška konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem iz 1993. godine predstavlja ključni međunarodni instrument za uređenje međudržavnih posvojenja. Njeno donošenje omogućilo je uspostavljanje sustava suradnje među državama ugovornicama, olakšavajući proces posvojenja između tih država. Konvencija naglašava da se posvojenje smije provesti samo ako je u najboljem interesu djeteta. Postavljanjem uvjeta za posvojenje, kako za potencijalne posvojitelje tako i za djecu, Konvencija nastoji zaštititi djecu od mogućih ilegalnih aktivnosti.

Iako je Konvencija vrlo uspješna, što potvrđuje veliki broj država ugovornica, i dalje postoji potreba za poboljšanjem zaštite najboljeg interesa djeteta. Pokazalo se da je potreban sveobuhvatan pristup za rješavanje nedostataka vezanih uz međudržavna posvojenja, uključujući donošenje propisa koji definiraju materijalne i procesne pretpostavke za međudržavno posvojenje. Takvi propisi bi, osim što bi pružali pravnu sigurnost, imali preventivni učinak, sprječavajući nezakonita međudržavna posvojenja i osiguravajući adekvatniju zaštitu svih sudionika u postupku posvojenja.

Također, potrebno je dodatno ojačati suradnju između središnjih tijela država ugovornica, koja igraju ključnu ulogu u procesu posvojenja. Poboljšana suradnja omogućila bi učinkovitiju razmjenu informacija, bolju koordinaciju i nadzor, te time osigurala da se posvojenja provode u najboljem interesu djece i u skladu s međunarodnim standardima.

9. POPIS LITERATURE

Izvori stručne i znanstvene pravne književnosti:

1. Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., Međunarodno pravo, 1. dio, Zagreb, 2006.
2. Ballard, Robert L.; Cochran, Robert F.; Goodno, Naomi H.; Milbrandt, Jay A., The Intercountry Adoption Debate - Dialogues Across Disciplines, Cambridge Scholars Publishing, 2015.
3. Bhutta, A.; Braier, J.; Cabeza, R., International Adoption, Family Law, 2012.
4. Bouček, Vilim, Uobičajeno boravište u hrvatskom međunarodnom privatnom pravu, u: Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 65, no. 6, 2015.
5. Briggs, L.; Marre, D., International adoption – Global Inequalities and the Circulation of Children, 2006.
6. Fenton-Glyn, C., Children's Rights in Intercountry Adoption - A European Perspective, Intersentia, 2017.
7. Gibbons, Judith L.; Rotabi, Karen Smith; Intercountry adoption – Policies, Practices and Outcomes, Routledge, London, 2012.
8. Guštin, M.; Rešetar, B., Međudržavno posvojenje u Republici Hrvatskoj kroz prizmu slučaja posvojenja djece iz DR Konga, Zbornik PFZ.
9. Hrabar, D, Prava djece-multidisciplinarni pristup, 2016., Pravni fakultet, Zagreb.
10. Hrabar, D., Hlača, N., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., Majstorović, I., Čulo Margaletić, A., Šimović, I., Obiteljsko pravo, Narodne novine, 2021.
11. Hoško, T., Posvojenje u međunarodnom privatnom pravu, doktorska disertacija, Pravni fakultet, Zagreb, 2016.
12. Jakovac-Lozić D., Međunarodno posvojenje – obiteljskopравни aspekti, 2006., Pravni fakultet, Split.
13. Sajko, Krešimir, Međunarodno privatno pravo, Zagreb, travanj 2005.
14. Šeparović, M., Dobrobit djeteta i najbolji interes djeteta u sudskoj praksi, Novi informator, Zagreb, 2014.

Pravni propisi:

1. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.
2. Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, br. 15./90., Narodne Novine, Međunarodni ugovori, br. 12/93., 20/99.
3. Obiteljski zakon, Narodne novine, 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23.
4. Zakon o međunarodnom privatnom pravu, Narodne novine br. 101/17., 67/23, čl. 5.
5. Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe, Narodne novine, br. 5/2002.
6. Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, Narodne novine, br. 5/2002.
7. Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti djece i suradnji u svezi s međudržavnim posvojenjem, Narodne novine br. 5/2013.

Internetski izvori:

1. Čižmek, Ž., Međudržavno posvojenje, [IUS-INFO - Međudržavno posvojenje \(iusinfo.hr\)](http://iusinfo.hr), lipanj 2020.
2. Informativna brošura Haške konferencije za međunarodno privatno pravo, [994654cc-a296-4299-bd3c-f70d63a5862a.pdf \(hcch.net\)](https://assets.hcch.net/docs/994654cc-a296-4299-bd3c-f70d63a5862a.pdf), ožujak 2017.
3. Izvješće "25 Years of Protecting Children in Intercountry Adoption", <https://assets.hcch.net/docs/ccbf557d-d5d2-436d-88d6-90cddb78262.pdf>, 2018.
4. Savjetodavno izvješće na Konvenciju o suradnji i pomoći u vezi s međudržavnim posvojenjem 1993., <https://assets.hcch.net/docs/78e18c87-fdc7-4d86-b58c-c8fdd5795c1a.pdf>, 2022.
5. Vodič za dobru praksu, [Adoption - Guide to Good Practice No 1 \(hcch.net\)](https://assets.hcch.net/docs/78e18c87-fdc7-4d86-b58c-c8fdd5795c1a.pdf), 2008.
6. Vremeplov: Deklaracija o pravima djeteta - 20. studenoga 1959., <https://informator.hr/strucni-clanci/vremeplov-deklaracija-o-pravima-djeteta-20-studenoga-1959>, studeni 2023.

